

А. Заремба

пошукач кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
Тел. +38-0482-63-32-59, cis_asc@paco.net

**ВІЗОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ
ЯК РЕЗУЛЬТАТ РОЗШИРЕННЯ ЄС НА СХІД**

У даній статті розглянуто актуальні питання політики Європейського Союзу щодо України у контексті візової політики і практики. Головним матеріалом для дослідження були матеріали соціологічного опитування з моніторингу діяльності консульських установ Греції та Польщі в Одесі, проведеного фахівцями та аспірантами Інституту соціальних наук ОНУ спільно з Центром миру, конверсії та зовнішньої політики України (м. Київ) в рамках проекту з моніторингу виконання Угоди про спрощення візового режиму між Україною та ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, Шенгенська зона, розширення ЄС, спрощення візового режиму.

Після масштабного розширення Європейського Союзу 2004 та 2007 років об'єктивно змінився базовий контент взаємовідносин України та ЄС. Україна стала безпосереднім сусідом Європейського Союзу та нові держави-члени, керуючись вимогами ЄС змінили і формат своїх стосунків з Україною. Одна з таких змін — це запровадження візового режиму для громадян України, який згодом було уніфіковано до положень Шенгенської угоди.

Сучасні процеси європейської інтеграції є одними із найвагоміших в розвитку міжнародних відносин в Європі. Це стосується не тільки країн — членів ЄС, а також всіх країн континенту. За минулі роки розвиток інтеграційних процесів у середині ЄС досяг значних результатів, здійснивши реальний перехід у політичну та міжнародну площини [3, 52]. Вступ нових членів пов'язано для ЄС з цілою низкою, перш за все, соціально-економічних проблем, та після останнього розширення за рахунок країн Центральної та Східної Європи з'являється неминуча “адаптаційна пауза в розширенні” та роздачі подібних обіцянок, навіть якщо в країнах, які зараз не мають статус кандидата на вступ до ЄС, відбудеться суттєвий ривок в розвитку ринкової економіки та демократичних перетворень. Висловлено до даних обставин важливе значення для розвитку України мають наслідки розширення ЄС та схема взаємодії з ЄС як сусіда [2, 93]. Одним із найважливіших аспектів сусідського статусу та “Східного партнерства” стають візові стосунки між Україною та ЄС з перспективою впровадження “Дорожньої карти до безвізового режиму”.

21 грудня 2007 року кордони та межі Шенгенського простору впритул наблизились до кордону України. Таким чином, завершився багаторічний

процес, результатом якого стало найбільше розширення Шенгенської зони за рахунок дев'яти країн (Литви, Латвії, Естонії, Угорщини, Чеської Республіки, Словаччини, Польщі, Словенії та Мальти). Паралельно консульськими службами країн — членів Шенгену запроваджується нова візова практика, базована на посиленні та ускладненні візових вимог щодо заявників з країн — не-членів ЄС.

Разом з цим 27 листопада 2007 року Рада ЄС ратифікувала Угоду про спрощення візового режиму для України, за якою передбачені суттєві преференції для громадян України, зокрема, надання багаторазових віз для 10 категорій громадян. Цю Угоду введено в дію з 1 січня 2008 року [5].

Незважаючи на значні досягнення в інтеграційному процесі, країни ЄС дещо відрізняються за особливостями візової політики. Не всі країни ЄС приєдналися до Шенгенської угоди у повному обсязі. Перш за все це стосується видачі візи для громадян третіх країн, що є дійсною на території всіх інших країн Шенгенської зони. Запровадження Шенгенської системи засвідчило наявність високого рівня співпраці між країнами — учасниками угоди, адже фактично кожна з Шенгенських країн, видаючи візу, дає тим самим дозвіл заявнику на подорож територією усіх країн членів Шенгенської угоди [1, 33].

В Одесі розташовано два консульства, які оформляють Шенгенську візу: польське та грецьке. Відповідно до програми дослідження було опитано 80 осіб, які оформляли свої виїзні документи до країн Євросоюзу: 40 осіб, що подавали свої документи до польського консульства, 40 — до грецького. Всі з опитаних нами осіб візу отримали.

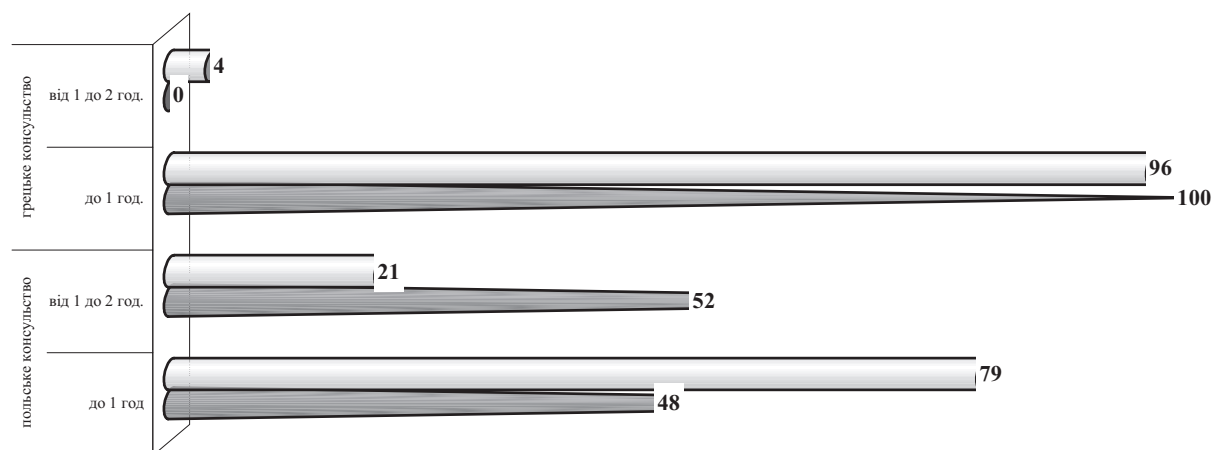
Складність етапів оформлення візи визначається декількома групами чинників:

- 1 — час, проведений в черзі, кількість візитів до диппредставництва;
- 2 — інформованість про необхідні документи для отримання візи та їх кількість;
- 3 — реалізованість очікувань (який тип /вид/ візи просили і який отримали);
- 4 — рівень комфортності, тобто оцінка загалом і в цілому роботи консульств (мова спілкування, його зміст, оцінка поведінки й ставлення співробітників представництв до клієнтів, загальна оцінка складності оформлення візи).

Практично кожному, хто бажає оформити візу, доводиться стояти в черзі. Проте час стояння в черзі в польському й грецькому консульствах відрізняється — див. малюнок 1.

Що стосується отримання візової анкети, то сьогодні це не є великою проблемою для тих, хто оформляє візи. Багато хто отримує візову анкету через Інтернет. Лише 5% опитаних вимушені були стояти в черзі для отримання анкети біля польського консульства і 8% — біля грецького. Проте відносно багато часу займає процедура подання документів і отримання паспорта з візовою відміткою. При цьому для переважної більшості тих, хто бажає оформити Шенгенську візу в грецькому консульстві, стояння в черзі займає не більше години. У той же час половина опитаних нами біля

польського представництва, щоб подати документи на оформлення візи, стояли в черзі приблизно дві години. Порівняно з грецьким консульством, у польського представництва нижча “пропускна” спроможність і в процедурі видачі паспорта з візовою відміткою.

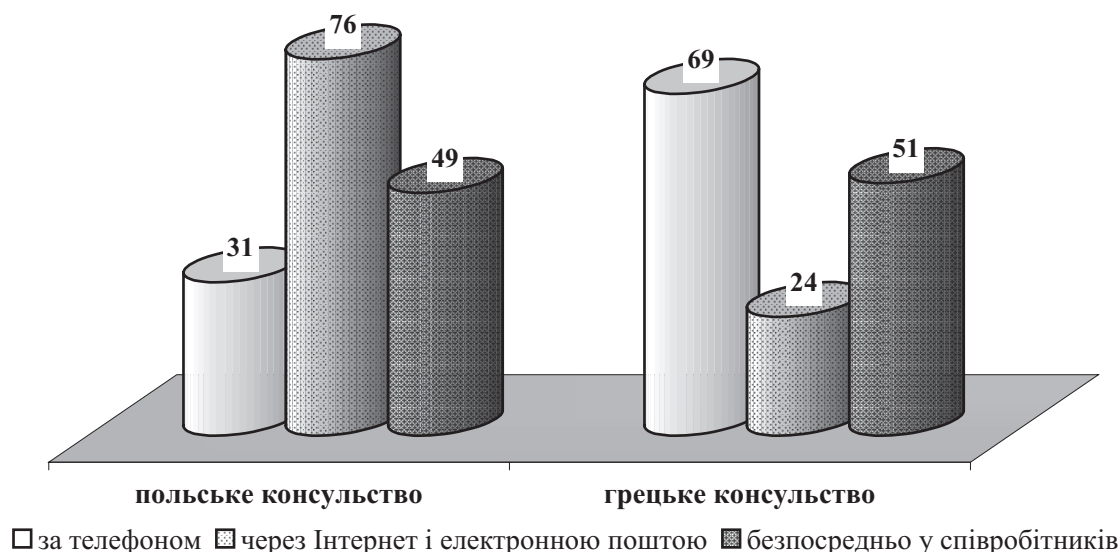
Малюнок 1. Час, проведений в черзі

Кількість відвідування консульських установ для оформлення візи вже багато років залишається незмінною: не менше двох разів потрібно відвідати консульства, щоб отримати візу.

Із отримання інформації про роботу консульств і порядок оформлення віз починається будь-який візит до цих дипломатичних установ. Практично всі наші респонденти зазначають, що кожне консульство має в своєму розпорядженні дошку оголошень, на якій представлено інформацію про роботу диппредставництва й порядок оформлення віз. Половина респондентів скористалися можливістю отримання інформації, що надавалася за телефоном; лише чверть — через Інтернет. За даними Моніторингу польської візової політики, проведеного восени 2004 року, для громадян України найбільш важливим джерелом інформації залишались знайомі — 52%, потім консульство — 31% та ЗМІ — 21% [1, 9]. До сьогодні найбільш надійним джерелом є отримання інформації безпосередньо у співробітників представництв. Так, принаймні, вважають дві третіх наших респондентів.

Проблеми зовнішньополітичного спрямування України об’єктивно мають не тільки внутрішнє підґрунтя, але значною мірою залежать від регіонального самовизначення. Спроби України брати участь у процесах європейської інтеграції є цілком почутливими, їх успіх залежатиме не тільки від загальної модернізації українського суспільства, а від ставлення різних верств населення безпосередньо до ЄС. Недостатня обізнаність населення в питаннях європейської та євроатлантичної інтеграції є загальновідомою і, на жаль, суттєвих зрушень за останній час практично не відчувається. Особливо це помітно на сході та півдні країни, зокрема, в Одесі та Одеській області [2, 93].

Аналізуючи результати бесіди з респондентами, ми зафіксували відмінності в роботі консульств за поданням інформації — див. малюнок 2.

Малюнок 2. Джерела отримання інформації

На наш погляд, не стільки можливостями диппредставництв, скільки певною звичкою людей. Так, клієнти грецького консульства орієнтовані на отримання інформації телефоном і безпосередньо у співробітників консульства. Ті, хто оформляв візу через польське консульство, зазначили можливість отримання інформації через Інтернет і за електронною поштою. Хотілося б вірити, що незабаром і Інтернет, і електронна пошта не лише стануть основним джерелом інформації про порядок здобуття візи, але і дозволять позбутися черг для отримання Шенгенської візи.

В принципі, повинен існувати стандартний пакет документів, який необхідно подавати для оформлення візи. Проте відповідь на питання “Які документи Вам необхідно було подати?” дозволяє передбачити, що в двох “одеських” консульствах акцентується увага на різних видах документів — див. таблицю 1.

Таблиця 1

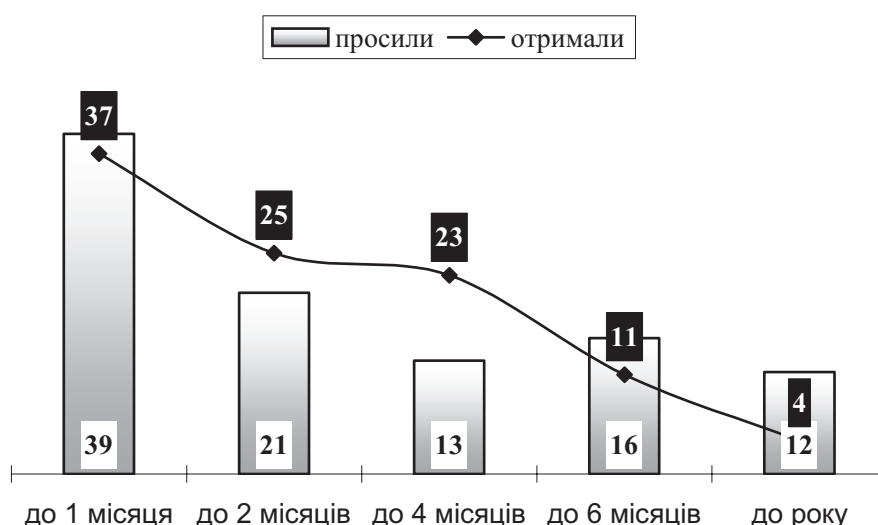
“Які документи Вам необхідно було подавати?” (в %)	КОНСУЛЬСТВА		Загалом
	польське	грецьке	
Візова анкета	100	100	100
Фотокартки	100	100	100
Дорожній документ (крім паспорта)	13	0	6,3
Посвідчення (крім паспорта)	10	0	5
Запрошення	85	95	90
Підтвердження наявності грошей на транспорт і проживання	63	5	34
Прописка (реєстрація)	65	5	35
Підтвердження працевлаштування в країні, куди їдеш	20	3	11

Як видно з таблиці, польське консульство педантичніше ставиться до документів, що підтверджують особу, яка виїжджає до країн ЄС: вимагає наявності у них грошей на транспорт, проживання, а також відповідного

документа, який підтверджуватиме, що особа, яка виїхала, працюватиме. Певним чином консульство, що, мабуть, відповідає його обов'язкам, бере на себе функцію регулювання обсягу потоку трудових мігрантів. В даному випадку, на наш погляд, суворість співробітників консульств (яка може бути виражена у відмові надання візи) — лише факт захисту інтересів держави. І цей захист повністю виправдовується. Джерело ж “перешкод”, які нібито створюються дипломатами ЄС, необхідно шукати в самій Україні. Мова йде про спроби відповісти на питання: Чому українці всіма правдами й неправдами хочуть виїхати на роботу за кордон? Що їх гонить з країни?

Що стосується оплати за надану послугу з відкриття візи, то вона складає 35 євро. Більше цієї суми ніхто, як свідчать респонденти, не платив.

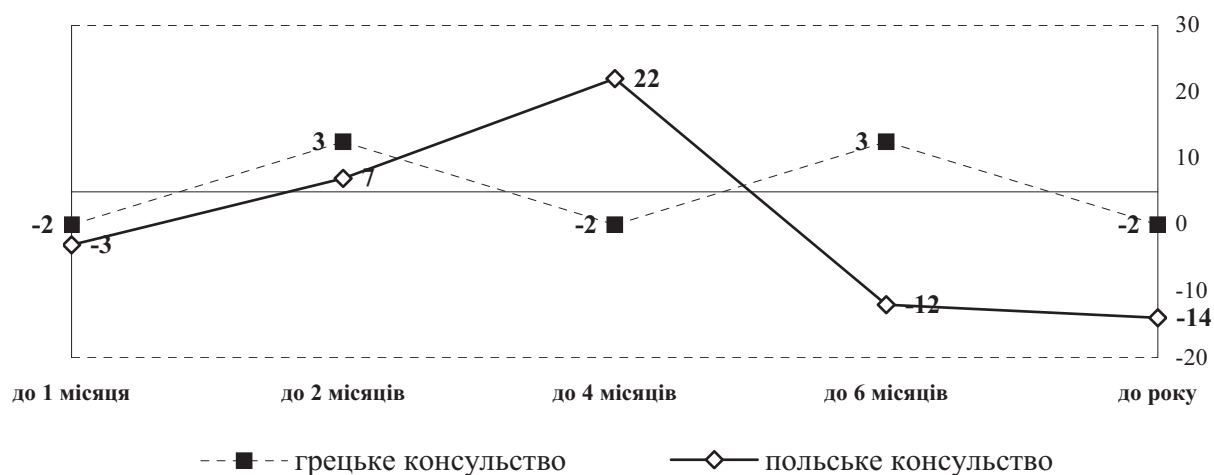
Малюнок 3 наочно показує, що очікування наших респондентів відносно терміну дії візи лише частково виправдалися. Консульства в 3 рази скоротили кількість тих, хто мав намір отримати візу на рік; у 1,5 рази стало менше тих, хто просив візу на півроку. При цьому консульства не лише задовольнили всі прохання про чотиримісячну візу, але і збільшили їх число в 2 рази; число тих, хто отримав двомісячну візу, реально також стало більшим.

Малюнок 3. Термін дії візи

Якщо ми вирахуємо різницю між реальним і очікуваним (той термін, про який просили) терміном дії візи й представимо її, порівнюючи роботу двох консульств (малюнок 4), то побачимо, що саме польське консульство скоротило кількість тих, хто очікував отримати шестимісячну і візу на рік, та збільшило кількість тих, хто отримав чотиримісячну візу.

Відповідно до висловленого раніше припущення про те, що консульства фактично регулюють потік трудової міграції, зазначені дані дозволяють запропонувати таку гіпотезу. Мова йде про те, що, видаючи візу терміном дії не більше ніж на 4 місяці, Європа до листопада забезпечує себе робочою

Малюнок 4. Різниця (дельта) між реальним строком дії візи й очікуваним

силою. Це якраз той період, коли вільні робочі руки більш ніж необхідні: активно йде будівництво, у розпалі сільськогосподарські роботи. У зв'язку з висунутою гіпотезою було б цікаво порівняти, як і на який термін видаються візи не лише навесні і влітку, але й в осінньо-зимовий період.

Що стосується реального терміну перебування, то для більшості опитаних він обмежується місяцем. Лише 8% можуть “похвалитися” тим, що термін їх перебування, проставлений у візі, складає півроку. Мабуть тому, що “термін перебування” не настільки визначна характеристика візи, очікування й реальність практично не розрізняються.

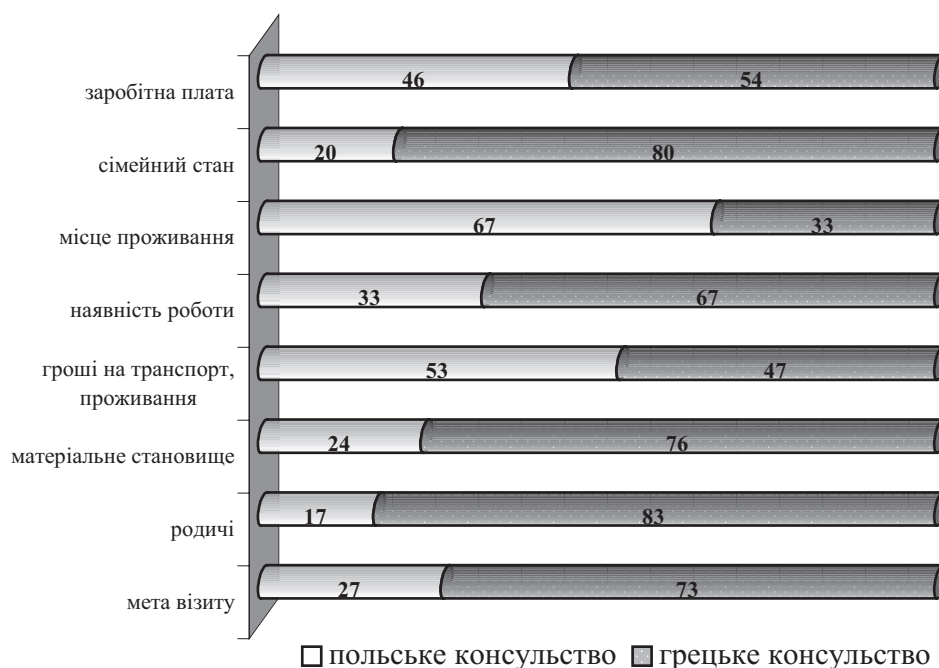
Природним у зв'язку з цим є співвідношення реальності й очікування в отриманні одноразової чи багаторазової візи. Третина респондентів розраховували на багаторазову візу. Отримала ж її в 2 рази менша кількість тих, хто виїжджає. Переважна ж більшість (чотири п'ятих) отримали візу одноразову.

Більше ніж половина респондентів пройшла через процедуру бесіди з консулом або з яким-небудь іншим співробітником консульства. При цьому кількість таких в грецькому консульстві була в 2,5 рази більше, ніж в польському.

Як ми вже зазначали, більшість тих, що оформляють виїзні документи, вважають за краще спілкуватися російською мовою. Російською мовою вони спілкувалися й зі співробітниками консульств. Лише чотири особи сказали нашим інтерв'юерам, що вели діалог українською мовою. Таким чином, в мовному відношенні спілкування тих, які виїжджають, із співробітниками диппредставництв було комфортним.

Як показують результати нашого дослідження, зміст бесіди в грецькому й польському консульствах трохи розрізняється — див. малюнок 5.

Якщо в грецькому консульстві співробітник розмовляв з тим, хто виїжджає, про мету поїздки, наявність родичів, цікавився матеріальним і родинним становищем, то в польському представництві цікавилися питанням про наявність грошей на транспорт та проживання, цікавилися фактичним місцем проживання. Як ми бачимо, зміст співбесіди з дипломатами

Малюнок 5. Зміст бесіди зі співробітником консульства

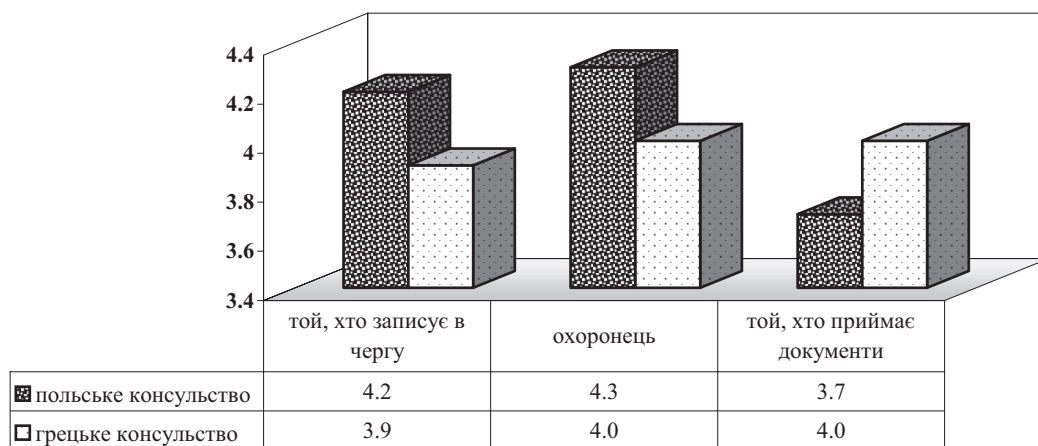
пов'язаний з переліком тих документів, які потрібні для відкриття візи в тому або іншому консульстві. Фактично співбесіда повинна підтвердити відповідність цих документів. І співбесіда в такому випадку є своєрідним детектором перевірки істинності намірів того, хто виїжджає.

Якщо попросити наших респондентів оцінити за 5-бальною шкалою (5 — максимальний бал, 1 — мінімальний бал) обґрунтованість питань, що формулюються під час співбесіди, то співробітники польського консульства отримали в середньому 3,7 бала; грецькі дипломати — 4,7 бала. Можливо, цей бал характеризує не обґрунтованість питань взагалі, а рівень комфортності, оцінку обстановки, в якій відбувалася співбесіда, загалом і в цілому.

Щоб спробувати загалом і в цілому оцінити, наскільки ті, хто виїжджають, відчували себе комфортно в процесі оформлення візи, ми звернулися до них з запитаннями. Перший блок питань просив наших респондентів оцінити за п'ятибальною (5 — максимальна, 1 — мінімальна) шкалою (1) поведінку, (2) володіння мовою (якою зазвичай користується людина), (3) надання інформації деякими співробітниками консульств, з якими доводилося спілкуватися в процесі оформлення візи (тих, хто записує в чергу, охоронця, співробітника, що приймає документи). Після отримання відповідей ми вираховували середнє значення, який отримав кожен з оцінюваних за трьома запропонованими нами позиціями. Результати цього розрахунку представлені на малюнку 6.

Можна констатувати, що в цілому ті, хто виїжджає, на “добре” оцінили роботу представників консульств.

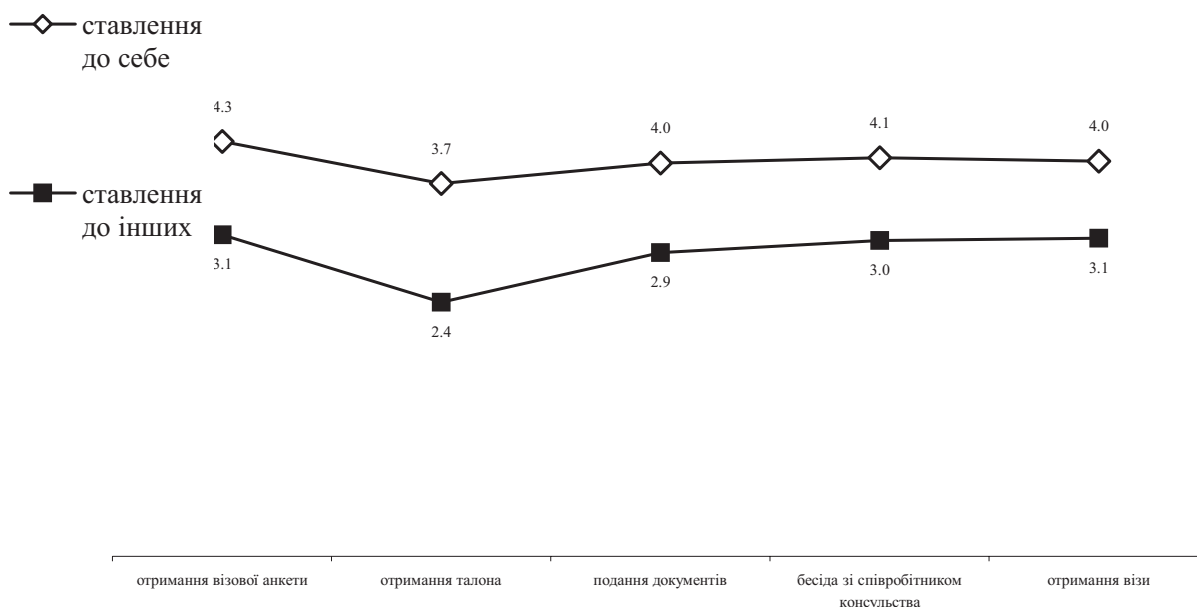
Також ми просили оцінити, як особисто до них і, на їх думку, до інших людей ставилися співробітники консульств на кожному з етапів оформлення візи. Питання щодо інших людей було сформульовано не випадково.

Малюнок 6. Середня оцінка співробітників консульств, з якими довелося спілкуватися під час оформлення візи

Справа в тому, що частіше за все нам буває складно визнати неповагу до себе, ніж виявити неповагу стосовно інших. В зв'язку з цим оцінка ставлення до інших є об'єктивнішою [4, 41].

Отже, ми просили наших респондентів оцінити ставлення до себе і до інших за п'ятибальною шкалою (5 — максимальна, 1 — мінімальна, 0 — важко з відповіддю) щодо кожного з етапів оформлення візи: (1) отримання візової анкети, (2) отримання талона, (3) подача документів, (4) бесіда зі співробітником консульства, (5) отримання візи. Для наочності ми вираховували середнє значення відповідно до кожної позиції (етапу). Загальна картина (щодо всіх учасників) співвідношення оцінки ставлення до себе і до інших представлена на малюнку 7.

Малюнок 7. Оцінка ставлення до себе й до інших на різних етапах оформлення візи

Як бачимо, наші респонденти вважають, що до інших людей на всіх етапах оформлення візи ставилися не дуже добре. Середня оцінка ставлення особисто до респондента складає 4,0 бала, а ставлення до інших — 2,9 бала. При цьому клієнти польського консульства помітили, що ставлення до їх колег з отримання візи можна оцінити не більше ніж на 2,6 бала. Подібний же показник грецького консульства складає 3,2 бала. Таким чином, загалом і в цілому на “задовільно” оцінюють ті, хто виїжджає, роботу консульств щодо оформлення віз.

Література

1. Сушко І., Сушко О. Український погляд на візову політику країн Європейського Союзу. — К.: Вістка, 2006. — 56 с.
2. Коваль І., Кузьмін Д. Регіональні виміри європейської та євроатлантичної інтеграції України: погляд з Одеського регіону // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — К., 2004. — № 27. — С. 92–108.
3. Кузьмін Д. В. Расширение ЕС: последствия для Украины. — “Розвиток транскордонного співробітництва з регіонами країн-членів ЄС”/ Головне управління зовнішньоекономічної діяльності та європейської інтеграції Одеської облдержадміністрації. — Одеса: Астропринт, 2007. — 60 с.
4. Моин В. Б. Асимметрия приписывания в социологических опросах// Социологические исследования. 1991. № 5. — С. 40–52.
5. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз (Угоду ратифіковано Законом № 117-VI (117-17) від 15.01.2008, ВВР, 2008, № 10, ст. 97) http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_850

А. Заремба

соискатель кафедры международных отношений Института социальных наук Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
к. 32, Французский бул., 24/26, г. Одесса, 65058, Украина,
тел. +380-482-63-32-59, cis_asc@paso.net

ВИЗОВАЯ ПОЛИТИКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В УКРАИНЕ КАК РЕЗУЛЬТАТ РАСШИРЕНИЯ ЕС НА ВОСТОК

Аннотация

В данной статье рассмотрены актуальные вопросы политики Европейского Союза в отношении Украины в контексте визовой политики и практики. Основным материалом для исследования были данные социологического опроса по мониторингу деятельности консульских учреждений Греции и Польши в Одессе, проведенного специалистами и аспирантами Института социальных наук ОНУ совместно с Центром мира, конверсии и внешней политики Украины (г. Киев) в рамках проекта по мониторингу выполнения Соглашения об упрощении визового режима между Украиной и ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, Шенгенская зона, расширение ЕС, упрощенный визовый режим.

A. Zarembo

Department of International Relations, Institute of Social Sciences,
Odesa National University,
r. 32, 24/26 French Bul., 65058, Odesa, Ukraine.
Tel. +380-482-63-32-59, cis_asc@paco.net

**VISA REGIME POLICY OF THE EUROPEAN UNION IN UKRAINE,
AS A RESULT OF EU EASTERN ENLARGEMENT**

Summary

This article deals with the current issues of the European Union politics towards Ukraine in the context of visa policies and practices. The main sources for the research were materials of the sociological survey on monitoring of the consular institutions of Greece and Poland in Odesa. This monitoring was conducted by the post graduates and researchers of the Institute of Social Sciences of Odesa National University in cooperation with the Center for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine (Kyiv) in the framework of the project on monitoring of implementation of the Agreement between the European Community and Ukraine on the facilitation of the issuance of visas.

Key words: European Union, Schengen zone, EU enlargement, simplification of visa regime.